

Journal of Scientific Papers “Social development & Security”
home <https://paperssds.eu/>

Dmytro, Klinovy & Peter, Rogov (2017) Detsentralizatsiya: ekonomika, finansy ta bezpeka pryrodokorystuvannya [Decentralization: economics, finance and environmental safety]. *Social development & Security*. 2(2), 34 – 67.

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ: ЕКОНОМІКА, ФІНАНСИ ТА БЕЗПЕКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Дмитро Клиновий*, Петро Рогов**

* *Державна установа “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України”, бульвар Тараса Шевченка, 60, м. Київ, 01032, Україна, e-mail: klinovoy@gmail.com*

к.е.н., доцент

провідний науковий співробітник відділу комплексної оцінки та управління природними ресурсами Державної установи “Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України”

** *Центр воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського, Повітрофлотський проспект, 28, м. Київ-049, 03049, Україна, e-mail: rogov_guard@ua.fm*

к.т.н., старший науковий співробітник,

старший науковий співробітник Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського

Article history:

Received: August, 2017

1st Revision: October, 2017

Accepted: December, 2017

JEL classification: Q00

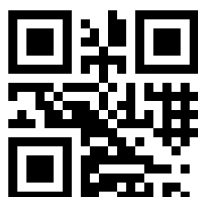
УДК: 502:004.056.53

DOI: [http://doi.org/](http://doi.org/10.5281/zenodo.1133702)

[10.5281/zenodo.1133702](http://doi.org/10.5281/zenodo.1133702)

Анотація В статті розглянуто проблему впровадження ефективного організаційно-економічного механізму (алгоритму) та забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами як організованої передачі частини повноважень від сфери державного управління водними, земельними, лісовими та мінерально-сировинними ресурсами територіальним громадам. Запропоновано концепт механізму забезпечення безпеки процесу децентралізації в системі управління природними ресурсами за участю місцевих громад.

Ключові слова: децентралізація управління, забезпечення безпеки, ресурси, управління природними ресурсами.

Клиновий Д. В., Рогов П. Д. Децентралізація: економіка, фінанси та безпека природокористування [Електронний ресурс] / Д. В. Клиновий, П. Д. Рогов // *Social development & Security*. – 2017. – Вип. 2 (2). – С. 34 – 67. – Режим доступу до журн.: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/19/17>

1. Постановка проблеми

Найбільш нагальним на сьогодні напрямом створення механізму державного регулювання розвитку територій та функціонування регіональної політики є розробка актів законодавства, що в умовах удосконалення існуючої парламентсько-президентської форми правління і конституційного державного устрою визначають права й обов'язки регіонів і територіальних громад у сфері управління природними ресурсами України, їх повноваження в управлінні майном, що перебуває у загальнодержавній власності, участь у реалізації державних галузевих і регіональних програм. Необхідно також мати нормативні акти врегулювання порядку заснування й використання регіональних фондів стабілізації, сталого розвитку територій, фондів інвестування, субвенцій, соціальної підтримки населення тощо, з внесенням відповідних уточнень і доповнень до існуючих законодавчо-нормативних актів для повномірного врахування регіональних інтересів. Цей процес торкається управління високоцінними природними та фінансовими активами і вимагає відповідного забезпечення безпеки як самого процесу децентралізації, так і децентралізованого управління такими активами системі національного господарства.

2. Постановка завдання

Метою статті є визначення базових засад механізму забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами в Україні та її регіонах.

3. Виклад основного матеріалу

На сьогодні природні ресурси залишаються потужним важелем економічного розвитку. Нового поштовху активізації їх участі в національній економіці надає інноваційний, неоіндустріальний вектор розвитку світового господарства, зорієнтований на четверту промислову революцію. Природне багатство країни, поряд з іншими видами капіталів є однією з системних складових частин національного багатства держави та є потужним фактором забезпечення національної безпеки країни, створюючи основу для формування економічного, демографічного, продовольчого та оборонного потенціалу держави. Воно визначається як накопичений в державі капітал природного походження, що несе в собі актуальний потенціал безпосереднього використання у виробництві в системі національної економіки. Найважливішою характеристикою природного ресурсу як елементу природного багатства є його просторова організація, а саме розміщення ресурсу в господарському просторі. Світове природне багатство постійно зростає. Так, за оцінками, на початок 2000-х років воно складало 4011 дол. США на душу населення і дорівнювало 28,1 трлн дол. США, а за станом на 2012 рік збільшилося на 16,5 трлн дол. до 6352 дол. США на душу населення за рахунок подорожчання природних ресурсів, особливо водних та енергоносіїв, приросту розвіданих запасів корисних копалин у США, Бразилії, Австралії, країнах Африканського континенту, подальшої капіталізації природних ресурсів тощо. В Україні на 2012 рік показник забезпеченості природним багатством на душу населення становив 2 922 дол. США (за курсом 8,0 грн

за 1 долар США), що в 2,17 разу менше від світового. Вартість природного багатства України у передвоєнний час дорівнювала 1,063 трлн грн. (на 1.01.2013 р.), або 133 млрд дол. США, що становить 0,29 % від світової загалом. При цьому наша держава займає 0,41 % суші планети. Територіальна концентрація природного багатства в Україні оцінюється в 220,5 тис. дол. США на 1 км², у світі – 299,4 тис. дол. США на 1 км². Отже, наведені дані свідчать, що вартість і територіальна концентрація природного багатства України, забезпеченість ним населення країни порівняно із загальними показниками виявляють зіставні, проте певним чином нижчі, ніж у середньому у світі, дані. Зазначене обумовлене, крім географічних факторів, низьким рівнем капіталізації природних активів нашої держави, диспропорціями в купівельній спроможності долара США й гривні та курсах валют в Україні.

Фактор забезпечення природним багатством та ефективного його використання в регіонах є провідним і тому, що, на думку вчених, на найближчу перспективу не тільки політика, ідеологія і навіть не економіка і демографія, а природні ресурси будуть визначати життєздатність кожної держави, оскільки саме вони, нарівні з доходами від інновацій, становитимуть основне джерело доходу для створення системи сталих фінансів через механізми суверенного добробуту. Тому деякі держави будуть вживати заходи, в тому числі військові й інформаційні, з метою проникнення на наш сировинний та економічний ринок і закріпитись на ньому.

В умовах глобальної інформатизації та постійного зростання зовнішніх і внутрішніх інформаційних викликів та загроз провідні країни світу вживають рішучих заходів для посилення захисту національного інформаційного простору шляхом централізації управління у цій сфері. Головною метою є забезпечення на державному рівні управління інформаційною безпекою всіх державних і недержавних організацій (відомств). Відповідно реалізується низка першочергових інформаційних заходів, зокрема вдосконалення нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням сучасних вимог; формування сучасної політики інформаційної безпеки, включаючи проведення інформаційних операцій та чіткий розподіл повноважень державних установ на всіх рівнях влади у сфері економічної та інформаційної безпеки.

Тому децентралізація управління економікою та природними ресурсами, зокрема вимагає забезпечення відповідної інформаційної та інших видів безпеки. Децентралізація в управлінні природними ресурсами, як показує світовий досвід, ґрунтується на конституційних нормах окремо взятої країни і залежить, в першу чергу, від системи адміністративно-територіального устрою держави (унітарна держава або федерація). У обох випадках децентралізація є одним з найбільш поширених перетворень, здійснюваних в багатьох країнах. Одним з ключових питань в процесі децентралізації є інформаційне питання, а саме - інформаційний супровід і, відповідно, інформаційна безпека передачі державою на місцевий рівень певних повноважень. Таким чином, децентралізація представляє відповідним чином інформаційно забезпечений та відкритий процес передачі урядом повноважень та функцій в управлінні природними ресурсами місцевим інститутам, серед яких головну роль грають такі як: галузеві підрозділи місцевих органів публічної влади (називається деконцентрацією або делегуванням); органи місцевого державного управління і самоврядування (політична децентралізація); групи користувачів (деволюція).

Досвід децентралізації в управлінні природними ресурсами показує різну її ефективність для різних країн. В першу чергу це пов'язано із стартовими умовами проведення реформ на певний момент. Якнайкраще децентралізація в управлінні природокористуванням відбувається там, де стійкий, переосмислений для місцевих умов, досвід самостійного природокористування на місцевому рівні (приклад: Польща, Фінляндія) або ж давні або стійкі традиції федеральних стосунків (приклад: Швейцарія, США). У будь-якому випадку запорукою ефективної децентралізації є, з одного боку, інформаційна відкритість в управлінні природними ресурсами і дотримання правил інформаційної безпеки, побудованих на принципах відкритого доступу громадян та місцевих громад до інформації і природних ресурсів, а з іншого боку, дотримання принципу контролю державою інформації про передачу прав місцевим співтовариствам та захисту стратегічно важливої інформації про природні ресурси, яка носить, в необхідній мірі, закритий характер (наприклад, інформація про певні корисні копалини, що становить державну таємницю). Таким чином, інформаційна безпека в процесі децентралізації влади припускає як закриття доступу до певної інформації, так і навпаки - відкриття інформації про те, які права і повноваження відносно яких ресурсів передаються місцевим органам влади.

Досвід країн Східної Європи, Балкан, Азії, Південної Америки показує, що, як правило, децентралізовані інститути демонструють незадовільні результати з наступних причин:

- реформа має інформаційно-закритий характер, не створює підзвітні, репрезентативні місцеві інститути, втрачається місцевий контроль над ресурсами;

- на місцевий рівень не передаються ні інформація про природні ресурси, ні конструктивні повноваження або не обмовляються такі самі повноваження, на практиці ресурси не передаються у ведення місцевих громад;

- навпаки, на місцевий рівень передаються повноваження, які місцеве співтовариство здійснити об'єктивно не може через відсутність фінансових, інформаційних або інших засобів;

- місцевим громадам передаються ширші повноваження, ніж це необхідно, при цьому держава втрачає контроль над стратегічно важливими ресурсами, місцеві громади, по суті, привласнюють державну монополію на такі ресурси;

- не визначені і не узгоджені політичні та соціально-економічні інтереси, як місцевих громад, так і держави, які є рушійним чинником процесу децентралізації.

Європейські дослідники виділяють три чинники, які особливо серйозно впливають на результат процесу децентралізації:

- інформаційний, технічний та фінансовий потенціал місцевого співтовариства (громади);

- міра соціально-економічної рівності, рівень розвитку громадянського суспільства та інформаційної свободи;

- усеосяжний інформаційний характер і підзвітність місцевої інституційної бази.

Цей процес має бути в необхідній мірі інформаційно відкритим і мати необхідне інформаційне забезпечення. Так, у відкритому доступі для органів центральної та місцевої влади повинні знаходитися реєстри (кадастри) земельних, водних, лісових і мінерально-сировинних ресурсів. Наприклад, для деяких ресурсів в сучасних умовах в Україні вкрай складно вирішити питання децентралізації повноважень через

відсутність необхідної інформації. Так, передача частини владних повноважень відносно управління вітчизняним фондом надр зараз є передчасною, оскільки відсутня необхідна інформаційна складова, що забезпечує економічну безпеку країни та її регіонів. У таких умовах делегування прав місцевим органам самоврядування на надання спеціальних дозволів для видобутку корисних копалин не може бути ефективно забезпечено. Подібні явища характерні також для інших видів природних ресурсів - водних, земельних, лісових, біологічних, рекреаційних.

Децентралізація управління природними ресурсами є складовою загального процесу децентралізації влади, у якій виділяються як мінімум три основні напрями: фінансова децентралізація, включаючи бюджетну, адміністративна децентралізація, що включає створення муніципальної системи управління об'єднаними територіальними громадами та інституціональна децентралізація, яка включає розмежування повноважень в управлінні різного роду власністю, включаючи у першу чергу природні та інші виробничі ресурси. При цьому ці напрями є не повністю видокремленими один від одного, а пересікаються і мають спільні поля дії, наприклад фінансова децентралізація і децентралізація в управлінні природними активами можуть передбачати передачу на місцевий рівень певних фіскальних прав щодо природно-ресурсних платежів.

Загальну методологію децентралізації в управлінні природними ресурсами визначають три основні, концептуальні принципи, а саме:

1. **Інституціоналізоване розмежування повноважень** в управлінні природними активами між державною та місцевою владою таким чином, щоб згідно конституційної норми володіння природними ресурсами залишалось в загальнонародній власності, а від імені народу розпорядження ними здійснювали державні та місцеві органи влади та самоврядування.

2. **Економічна самостійність** території у розпорядженні власними та наданими шляхом делегування повноважень економічними, активами, включаючи природні ресурси та результатами їх використання у господарському процесі

3. **Субсидіарність**, тобто побудова взаємовідносин між державною та місцевою владою на принципах максимальної регіональної самодостатності в розвитку і наданні державної допомоги лише у випадку неспроможності території виконати забезпечити його самостійно (рис.).

Поки що трансформаційні процеси в економічному потенціалі України та її регіонів у напрямках децентралізації відбуваються без усвідомлення необхідності управління його розвитком в унікальній системі економічного простору країни, "по факту", без попереднього визначення конкретної мети реформування, тобто по суті "децентралізація заради децентралізації". Проте, кожен регіон має знати, які конкретні можливості, права і ресурси надаватиме йому децентралізація влади. Й основою для цього розуміння є розмежування повноважень щодо найбагатшого з усіх матеріально-речовинних складових економічного потенціалу території – її природних ресурсів.

В той же час, реформи, що проводяться в державі, включаючи аспекти децентралізації влади, повинні, по-перше, носити глобальний характер, відповідний можливостям стратегічного потенціалу національної економіки, який може бути реалізований виробництвом товарів і послуг в системі економічного простору країни.

По-друге, метою реформи повинні бути подальше зменшення тактичної ролі держави в прямому керуванні економікою громад й зменшення частки державної власності в економіці муніципальних утворень й одночасно чітке визначення державою стратегічного курсу країни і збільшення ролі державного регулювання в національно-пріоритетних сферах (природно-ресурсна та, зокрема екологічна, енергетична, продовольча безпека тощо).

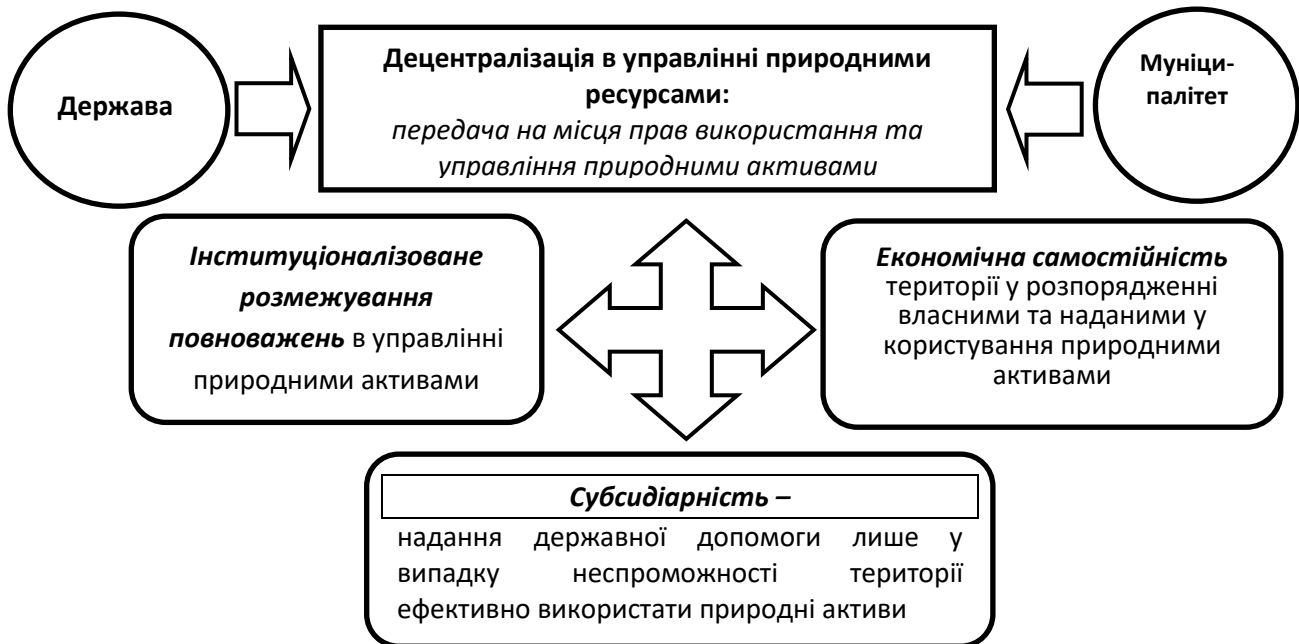

Рис. Концептуальні принципи децентралізації в управлінні природними ресурсами

По-третє, реформи повинні ефективно вплинути на всі – як на суспільний (у першу чергу т.з. “бюджетний”), так і на приватний сектори економіки шляхом впровадження системи публічно-приватного партнерства. По-четверте, хоча здійснення реформ виявляється на практиці більше важким і технічно, і політично, ніж спочатку видавалося уряду, однак, наступне десятиліття, тобто період до 2025 року має обов’язково стати реформаторським “десятиліттям прориву”, за яке необхідно де-факто створити всі умови для залучення місцевих природних активів у господарський обіг та ефективного господарювання у природно-ресурсній сфері на муніципальному рівні. Проте, стратегічна мета такого прориву – не самоцільне досягнення високих економічних показників та рівня соціального розвитку, а створення платформи для майбутніх процесів віддачі від ефективно функціонуючих новостворених та реформованих економічних структур в галузевому і територіальному вимірах національної економіки. Якраз у наступний період 2025–2030 років на цій основі вже необхідно побудувати потужний, багато у чому самодостатній сектор муніципальної економіки природокористування.

Проте, ситуація вибору моделей економічного розвитку і зараз є проблематичною. На сьогодні актуальними є різні способи моделювання економічного розвитку України та окремих її регіонів на перспективу: прорив чи еволюційне зростання економіки; експортоорієнтована чи орієнтована на внутрішнє споживання економіка; розвинута сировинна (прикладі – арабські країни Перської затоки), агроіндустріальна (Китай, Індія, В’єтнам, Бразилія та ін.), індустріальна (Польща, Угорщина, Словаччина)

чи постіндустріальна (Швеція, Великобританія) економіка. Проте, найбільш привабливим з точки зору ефективного використання природно-ресурсного потенціалу в межах рамкових засад розвитку господарської діяльності, окреслених в угоді Україна – ЄС, зокрема в ст. 360–365, 381–382, 400–401, 404, 407–410 Угоди, є саме сталий високотехнологічний агроіндустріальний (т.з. “неоіндустріальний”) шлях з акцентом на активізації економічної діяльності місцевих громад, на який економіка нашої країни може вийти в же у найближче десятиліття за рахунок активного залучення природних активів у регіональне і місцеве виробництво, технологічної революції в агротехнологіях та докорінної зміни ролі природної ренти як чинника розвитку національного господарства.

Протягом останнього десятиліття, за яке спостерігалися як стабілізація виробництва та економічне зростання, так і кризові явища, де-факто використовувалася одна модель – експортно-орієнтованої економіки з домінуючими сировинними секторами (металургія, хімія, продукція АПК тощо.) При виборі нової стратегії розвитку і використання потенціалу продуктивних сил перш за все треба виходити з того, що сформована фіскальною системою та зусиллями влади структура бюджету є єдиною основою для моделювання економіки. Отже порівняльний аналіз структури бюджету відносно структури бюджетів країн з різними моделями – це єдиний підхід, який дозволяє сформулювати набір економічних моделей. Тому, треба констатувати той факт, що для нової стратегії докорінна зміна бюджетотворної системи – це єдиний спосіб структурних реформ в економіці. Така зміна бюджетної політики може відбутися лише в результаті докорінної зміни структури податків в напрямі збільшення ролі ренти та доходів рентного характеру (податку на капіталізований доход, або платежів з нього) у формуванні доходної частини бюджету, причому у першу чергу – на місцевому рівні за рахунок регіональної ренти, запровадження інституту громадянської власності на природні ресурси та суспільно-ефективного використання природної ренти.

За нашим переконанням, Україні та її регіонам для ефективною інтеграції в європейський простір необхідна **нова бюджетна та податкова система**, що в якості бюджетоформуючих заміняє традиційні податки (ПДВ та податок на прибуток) рентними платежами. Якщо рента повинна стати основним джерелом наповнення бюджету, то податки в економіці повинні виконувати додаткову функцію щодо компенсації надходжень до бюджету. Діюча податкова система на далеку перспективу має бути реформована таким чином, щоб дві третини доходу до бюджету країни (а до бюджету регіону – до 85%) мали б давати не праця й капітал, а саме природна та інша регіональна (наприклад – транспортна) рента. Природна та інша регіональна рента, вилучена за рахунок як податків, так і квазіподаткових та парафіскальних платежів має склади також вагомий потенціал для надходжень і у місцеві бюджети. На жаль, сучасна податкова система є недосконалою, у ній 70% всіх надходжень від податків прямо або побічно обумовлені фондом оплати праці.

Крім фіскально-бюджетного фактору, наступним важливим фактором формування трансформаційної стратегії є **інноваційно-технологічний**. Метою нової інноваційної політики повинні стати підтримування передових позицій у наукових дослідженнях і технологіях з ряду пріоритетних напрямів (агротехнології, нанотехнології, ядерна енергетика, авіа-, ракетно- і суднобудування, виробництво продукції оборонного

комплексу, новітнє матеріалознавство тощо) шляхом корпоративного впровадження інновацій, створення потужних корпоративних об'єднань вітчизняних підприємств однієї галузі, а також розвитку виробничої кооперації з відповідними фірмами Євросоюзу, Азійсько-Тихоокеанського та інших регіонів. Орієнтирами структурно-технологічної модернізації економіки на перспективу повинні стати по-перше, розвиток технологій, що формуються на стику різних предметних галузей, а по-друге, посилення дифузії сучасних високих технологій в середньо- та низькотехнологічні сектори виробничої сфери України, у першу чергу – в сектори використання природних ресурсів (добувна промисловість, агробізнес, деревообробка, енергетика та комунальні послуги).

Наріжним каменем євроінтеграційної стратегії України повинно стати усвідомлення того, що з 90-х до 2000-х років до теперішнього часу докорінно змінилася сутність перехідного періоду для національної економіки. Він став не просто періодом побудови транзитивної економіки від державного соціалізму до соціально-орієнтованого ринку, а набув нової ознаки – став періодом переходу від ізольованого трансформаційно-транзитивного розвитку до інтенсивної інтеграції в поліструктурну євро регіональну територіальну соціально-економічну систему. Таким чином, цільовою функцією перспективного періоду розвитку країни та її регіонів (2017-2030 рр.) є не просто “розбудова” економіки, але “розбудова і вбудова” її в європейський та світовий глобальний інтеграційний простір. Урахування впливу вказаних факторів є обов'язковим для розробки реальної економічно доцільної програми-алгоритму (у вигляді концепції та стратегії перетворень у сфері децентралізації в управлінні природокористуванням) структурних змін в муніципальному та державному менеджменті стосовно природних об'єктів. При цьому, нова стратегія розвитку природно-ресурсної сфери, її потенціалу повинна органічно вписуватися в позиції стратегії розвитку країни у цілому, так званої метастратегії.

За нашим баченням, загальнодержавними цілями такої нової “метастратегії” національного розвитку є створення до 2030 року конгруентно інтегрованої в світовий економічний простір та світову економіку конкурентоспроможної цивілізованої ринкової економіки, розвиток громадянського демократичного суспільства і підприємницької свободи й ініціативи в децентралізованій системі управління господарством, створення сприятливих умови для реалізації підприємницького потенціалу людей. У даному випадку метастратегія – “велика стратегія”, за рівнем вища, наступна за стратегією розвитку природно-ресурсного потенціалу продуктивних сил, що розглядається далі. Метастратегія формується як державна стратегія розвитку всіх сфер соціально-економічного буття країни. Сучасні метастратегії розвитку країн і регіонів (напр. Євросоюзу, США, Китаю, Росії тощо) включають в себе такі основні блоки, як: парадигмальна національна або інтернаціональна ідея, архітектура побудови просторової системи, системна методологія ключових дій розвитку, набір економічних механізмів (альтернатив) розвитку системи, очікувані просторово-часові параметри перспектив розвитку системи в контексті мети і цілей, а також в розрізі ресурсів, учасників і очікуваних результатів розвитку. що є основою потенціалу розвитку держави, побудова демократичного владного ладу на всіх щаблях адміністративно-територіальної системи – від національного керівництва до низових

територіальних громад, забезпечення реального зростання ВВП протягом наступного десятиліття не менше, ніж у 2 – 2,5 рази з випереджаючим ростом доходів населення, значним нівелюванням бідності, подоланням корупції, суттєвою екологізацією виробництва і забезпеченням природно-господарського балансу, створенням потужного національного середнього класу – до 50 % населення країни на основі висококваліфікованих кадрів промислово-виробничого персоналу, працівників інфраструктурної сфери, підприємців тощо, вихід на стандарти добробуту, притаманні “країнам середнього достатку” (у тому числі середньодушовий ВВП за паритетом купівельної спроможності – 10–15 тис. дол. США), безповоротна європейська та можлива євроатлантична інтеграція. При цьому, цільова мета господарського розвитку, національна економічна ідея може бути сформульована як **ідея суверенного добробуту**, тобто забезпечення власними силами високого рівня добробуту на всіх просторових рівнях функціонування держави – від муніципального до регіонального та загальнодержавного.

Як результат, в сфері використання природних активів на кінець цього періоду (2030 р.) в регіонах та на рівні муніципальних структур (об'єднань територіальних громад) мають бути створені діючі конкурентоспроможні територіальні кластери з відповідної спеціалізацією та ефективно освоєними ключовими компетенціями у використанні природних активів, що дозволятимуть їм ефективно функціонувати в системі загальноєвропейського ринку на рівних з європейськими підприємствами із закріпленням за Україною певних галузей і компетенцій як ключових в європросторі на перспективу до 2050 року.

Для цього до 2025 року мають бути створені необхідні інституціональні засади розбудови корпоративної економіки природокористування та запроваджені відповідні економіко-правові та фінансово-економічні механізми сталого і ефективного природокористування в децентралізованій системі управління природними активами територій із використанням сучасного управлінського та фінансового інструментарію, включаючи сек'юритизацію природних активів та консолідоване управління ними, механізми фондового ринку, суверенного фінансування, нормативно-правовий механізм громадянської власності на природні ресурси тощо.

Відповідно, до 2020 року мають бути створені базові засади для інституціональних перетворень в системі муніципальної економіки природокористування, зокрема – визначено, ідентифіковано та розмежовано права держави і територій відповідних рангів (регіонів, муніципалітетів (об'єднаних територіальних громад), та низових територіальних структур) у використанні природних ресурсів відповідного значення, створено основу для розвитку корпоративної муніципальної економіки природокористування на основі принципів управління природними ресурсами за участю місцевих громад (УПРМГ), публічно-приватного партнерства та корпоративної соціальної й екологічної відповідальності.

Виходячи зі сказаного, можна сформулювати базові підходи до алгоритму децентралізації в управлінні природокористуванням, відповідних ідеологемі і завданням євроінтеграційного процесу. Наголосимо, що, за нашим підходом, цей алгоритм носить не послідовний, а паралельно-послідовний характер, або т.з. характер діаграми Ганта. Проте, як показано вище, достатньо чітко можна окреслити

три періоди, в кожному з яких будуть превалювати заходи певного характеру. Так, перший період 2017 – 2020 р. носитиме інституціональний характер з фокусом на створенні інституціональних передумов УПРМГ, другий період 2020 – 2025 років – організаційний характер зі спрямуванням зусиль на створенні муніципальних і регіональних кластерно-корпоративних структурних форм та запуску відповідних механізмів управління природокористуванням і третій період 2025 – 2030 років матиме діяльнісний характер, за результатами котрого через участь у виробництві та реалізацію проектів створеними на основі публічно-приватного партнерства корпораціями в національному економічному просторі мають бути сформовані висококонкурентні діючі сфери використання та обігу природних активів, інтегровані як активні гравці у загальноєвропейський господарський простір. Проте, це не означає, що інституціональні перетворення будуть обмежені лише 2020 роком, в організаційні заходи розпочнуться лише в наступному десятилітті – навпаки, процеси розгортатимуться одночасно, проте набиратимуть сили кожний з перерахованих у наступне п'ятиріччя.

Зважаючи на це, в *інституціональній сфері* необхідно забезпечити реалізацію наступних процесів:

Запровадження *інституту громадянської власності* на природні ресурси шляхом прийняття відповідного законодавчого акту. Сутність інституту громадянської власності на природні ресурси полягає в конкретному правовому інституціональному закріпленні за народом декларативного на сьогодні конституційного права загальнонародної власності на природні ресурси шляхом створення спеціалізованого фінансового інституту, наприклад – Центрального банку природних ресурсів України, організації національного фонду громадянських дивідендів. Громадянська власність, на відміну від загальнонародної, характеризується такими ознаками, як суспільне володіння природними ресурсами – вони належать усім громадянам України однаковою мірою; платне використання, коли експлуатацію природних ресурсів здійснюють корпорації, приватні, державні підприємства та організації, які беруть їх в оренду і тільки за плату; державне чи інше суспільне розпорядження природними активами, коли державні або суспільні організації здійснюють ліцензування використання природних ресурсів, експертизу проектів, контролюють природокористувачів, у тому числі надрокористувачів, визначають орендну плату, спрямовують її в суспільний фонд цивільної ренти; приватне присвоєння ренти за механізмом, коли кошти всіх видів ренти за законом справедливо розподіляються в рівних частках між усіма громадянами – власниками природних багатств країни.

Створення економіко-правового публічного інституту, покликаною забезпечити фінансову основу для сталого розвитку країни та її регіонів за типом *суверенного фонду (СФ)*. Створення суверенних фондів можливо прийняттям відповідного правового акту, який потребує детального опрацювання та окремих досліджень, пов'язаних з механізмами розрахунку, вилучення та розподілу природної ренти. Суверенні фонди являють собою створені державою фінансові інститути, покликані акумулювати кошти для фінансування потреб сталого розвитку. Суб'єктом, що створює суверенний фонд (далі СФ), інша назва якого є фонд суверенного добробуту, є державна або регіональна влада. Суверенні фонди в світі існують на рівні країн

(наприклад, Об'єднані Арабські Емірати, Катар, США, Італія, Алжир, Казахстан) або провінцій (Канада), окремих штатів (Аляска в складі США).

Деякі суверенні фонди належать центральним банкам, які акумулюють валютну готівку в процесі управління національною банківською системою; такі фонди звичайно мають високу економічну й фінансову значимість. Інші суверенні фонди просто являють собою державні заощадження, які інвестуються в різні компанії з метою одержання інвестиційного доходу й не відіграють істотної ролі у фінансовому керуванні. Суверенні фонди можуть інвестувати в іноземні депозити, золото, SDR, резервну позицію у МВФ або в такі резервні валюти, як долар, євро або ієна. Суверенні фонди можуть бути зареєстровані як інвестиційні компанії, державні пенсійні фонди, суверенні нафтові фонди тощо.

На сьогодні в структурі фінансових інститутів, подібних СФ виділяють по-перше – повноцінні суверенні фонди як інструменти довгострокової макроекономічної стабілізації національної економіки та накопичення активів і збереження національного багатства для майбутніх поколінь і по-друге – фактично початкову, урізану за функціями “версію” СФ як стабілізаційні фонди поточної та частково – стратегічної макроекономічної стабілізації національної економіки. Таким чином, СФ підпорядковані довгостроковим національним стратегічним інтересам (накопичення активів і збереження ресурсів для майбутніх поколінь) і мають забезпечити максимальний прибуток від інвестицій державних коштів. Яскравим прикладом ефективного СФ є Глобальний пенсійний фонд Норвегії (Government Pension Fund Global) з капіталізацією 882 млрд. дол. США. Він був створений в 1990 р. як Державний нафтовий фонд, в 2006 р. перейменований в Government Pension Fund Global (GPFGL). У фонді акумулюються всі доходи від нафтогазового сектору, при необхідності з нього покривається дефіцит бюджету. Близько 60% активів вкладене в акції (до кінця 2012 р. GPFGL володів 1,2% акцій усіх, що торгуються у світі на біржах компаній), решта - у держоблігації й нерухомість. Фонд є найбільшим акціонером у Європі. Норвезький суверенний фонд декларує своєю метою заощадження нафтових доходів країни для майбутніх поколінь. GPFGL вважається найбільшим суверенним фондом у світі.

За нашим баченням, для фінансових структур, метою котрих є створення фінансових засад сталого розвитку доцільно вживати наразі термін фонд сталого розвитку за типом суверенного фонду, оскільки на сьогодні поняття СФ стосується як правило структур державного, рідше - регіонального рівня. Сучасні СФ здійснюють інвестиції на умовах принципів соціальної і державної відповідальності та етики - інвестиції здійснюються в державних інтересах у національні і соціальні проекти, у проекти з охорони навколишнього середовища. В окремих країнах, наприклад – в Росії суверенні фонди є по суті стали механізмом компенсації військових бюджетних витрат.

Для ефективного запровадження в Україні інституту СФ як складової механізму сталого фінансування необхідно паралельно ввести у господарську практику інститут громадянської власності на природні ресурси.

Створення в Україні дієвого *інституту муніципалітету* як керівного інституту об'єднаної територіальної громади. Це вимагатиме відповідних інституціональних перетворень в природокористуванні, які стосуються як організаційних структурних

зрушень, так і зміни форм власності на природні ресурси, можливого впровадження прогресивних їх форм (муніципальної, корпоративної власності шляхом дивестменту (передачі певного набору повноважень прав власності) державних владних повноважень корпоративним, муніципальним чи навіть приватним структурам) в сфері використання природних ресурсів з імплементацією новітніх інструментів і форм менеджменту (“належне врядування”, УПРМГ тощо), охорону та захист ресурсів, застосуванням корпоративних, кластерних, проектних та інших інноваційних форм і методів управління природними ресурсами, спрямованих на відновлення, охорону, вивчення ресурсів, обґрунтування інвестиційних витрат і регулювання інвестиційних потоків, оцінку соціально-екологічної ефективності інвестиційних проектів і програм. Особливої уваги при цьому потребує розбудова муніципальних форм управління природними ресурсами та галузями, в яких активно використовується природно-ресурсна база розвитку територій. Це вимагатиме чіткої *ідентифікації прав та розмежування повноважень держави і муніципалітетів у використанні природних активів*. За нашим баченням, муніципалітет в Україні має стати публічно-правовою корпорацією, об’єднаною самоврядною громадою із правами юридичної особи. Шляхом законодавчого запровадження муніципальної власності, суттєвого розширення бази оподаткування муніципальними податками або введенням єдиного муніципального податку, передачі до муніципальної власності частини майна, що перебуває у загальнодержавній та комунальній власності і виконує важливі соціально-економічні функції життєзабезпечення територіальних колективів, може бути забезпечено зміцнення економічних основ місцевого самоврядування.

Також модернізація системи управління природними ресурсами передбачатиме створення *інституціональних засад екологічно-відповідального господарювання* через використання механізмів корпоративної соціальної та екологічної відповідальності шляхом впровадження системи обов’язкових правових договірних відносин між користувачами природних активів і муніципальною владою в сфері корпоративної екологічної відповідальності, яка пов’язана з видобуванням ресурсів, їх поліпшенням, експлуатацію в якості джерел сировини і засобів праці, відтворення, охорону тощо і входить в більш широке поняття, яке на сьогодні визначається як корпоративна соціальна відповідальність (КСВ). При цьому в юридичних документах – договорах про корпоративну екологічну відповідальність між корпораціями та муніципальними (або державними) органами реалізовуватиметься концепція прийняття суб’єктами господарювання на себе більшої, аніж це визнано в законах, нормах і правилах відповідальності за певні екологічні аспекти бізнес-діяльності з метою забезпечення вищої, ніж у конкурентів еколого-соціальної цінності пропонувані на ринку товарів і послуг, досягнення інтегрального, системного ефекту від господарювання, у т.ч. в таких напрямках, як поліпшення загальної культури господарської діяльності, досягнення соціальних та екологічних ефектів з особливим наголосом на охороні довкілля. Іншим інституціональними напрямом у цій царині має стати модернізація *національної системи екологічної стандартизації* зі впровадженням системи інноваційних еколого-економічних стандартів. З огляду на завдання модернізації системи управління природними ресурсами згідно сучасної європейської практики, включаючи корпоративні її форми, в діяльність суб’єктів економічної діяльності у сфері використання природних ресурсів необхідно

впровадити стандарт ISO 14000 – міжнародний стандарт зі створення системи екологічного менеджменту, який включатиме також впровадження системою цих стандартів оцінки еколого-економічної ефективності господарювання (ISO 14045). Основні цілі ISO 14045 включають в себе такі напрями, зокрема, як опис загальних методичних принципів оцінки екологічної ефективності, створення умови для практичного застосування оцінки екологічної ефективності для широкого спектру продуктів (включаючи послуги), чітке керівництво по інтерпретації результатів оцінки, оцінку екологічної ефективності господарювання з урахуванням впливів на екологію за допомогою оцінки життєвого циклу (ОЖЦ) у відповідності з іншими міжнародними стандартами (ISO 14040, ISO 14044). Ключовими параметрами стандарту є організаційна структура і розподіл відповідальності в системі корпоративного менеджменту, що дозволить на рівні муніципальних корпоративних бізнес-структур, заснованих на принципах публічно-приватного партнерства здійснювати екологічно-ефективне і безпечне природокористування та забезпечувати таким чином сталий розвиток економіки територіальних громад.

У фінансовому аспекті алгоритм спирається на інноваційні сучасні механізми формування та управління регіональної ренти, які по суті складають основу розвитку рентних відносин як бази для отримання сталих доходів від природних ресурсів для потреб розвитку територій. Вони охоплюють сукупність засобів управління рентним доходом, тобто формування, отримання, розподілу, вилучення та перерозподілу регіональної ренти в системі циклу рентного відтворення.

Управління рентним доходом починається з моменту його формування, тобто з визначення фактичної різниці між регіональними витратами виробництва і ринковою ціною продажу продукції (послуг). Оскільки сама регіональна рента, як показано вище, при цьому є тією частиною цього доходу, яка отримана за ставкою прибутку, що перевищує норму доходності для країни (або глокального регіону) у відповідній галузі господарювання з урахуванням ризику та інших складових механізму рентабельності, то основним регулятором рентних відносин на цій стадії є ціновий, а також державне монопольне право на визначення обсягів виробництва шляхом запровадження квот або навпаки, податкове чи інше стимулювання виробництва шляхом запровадження селективних господарських режимів.

На наступній стадії *отримання ренти* в процесі реалізації продукції і послуг у суб'єктів господарювання в загальній структурі доходів (прибутків) формуватиметься, відповідно, рентна складова. За відсутності ефективних механізмів розподілу, вилучення та перерозподілу рентних доходів, вони присвоюються власниками чи користувачами джерел ренти і залишаються в розпорядженні суб'єктів господарювання і використовуються на споживання або накопичення. При цьому, особливу небезпеку створює повне або переважне присвоєння суб'єктами господарювання монопольної, абсолютної та диференціальної ренти першого типу, як екстенсивних, незароблених видів рентних доходів. Таким чином, на цій стадії важливою складовою управління стає контроль за доходами суб'єктів господарювання, виключення отримання тіньових доходів, повноцінне визначення рентних доходів за допомогою відповідних методичних розрахункових механізмів, які дозволили б ефективно визначити величину отриманою суб'єктами

господарювання земельної, водної, лісової, гірничої, екологічно, курортної, туристичної та інших видів ренти.

На стадії *розподілу ренти* відбуватиметься упорядкування процесу справедливого отримання рентних доходів учасниками рентних відносин в регіоні. Стадія розподілу тісно пов'язана з відносинами власності між суб'єктами господарювання, державою, регіоном і територіальною громадою. При цьому, орендодавцями та власниками ресурсу отримується рента, у вигляді орендної плати орендарів, плати користувачів за ресурс або частини прибутку, яка на наступній стадії вилучатиметься різними механізмами (включаючи договірні та фіскальні) як рентний дохід. На цій стадії важливим є забезпечення паритетності у розподілі рентних доходів, тобто у формі вигідної для всіх учасників рентних відносин, включаючи орендодавців, орендарів, суборендарів, держави, регіону, територіальній громаді, суб'єктам господарювання, пересічним громадянам та населенню території у цілому.

На стадії *вилучення ренти* управління забезпечуватиметься фіскальними засобами (загальнодержавні і місцеві податки, платежі, збори, акцизи, угоди про розподіл прибутку тощо) за рахунок вилучення рентних доходів в учасників рентних відносин в державний та місцевий бюджети на суспільну користь. Особливо важливим є при цьому визначення міри повноти вилучення ренти і її розподілу між державою і регіоном. При цьому, у вилученні регіональної ренти у державний бюджет для наступного її розподілу виключно важливим інструментом є реверсна дотація - кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

На стадії *перерозподілу ренти* відбуватиметься управління процесами використання і перерозподілу коштів від рентних доходів у суспільних державних та регіональних інтересах. При цьому, основний акцент робиться на визначенні шляхів використання рентних коштів у контексті забезпечення сталого розвитку національного господарства включаючи питання їх акумуляції в суверенних фондах, виплати громадянських дивідендів, виконання соціальних програм розвитку територій, інвестування проектів економічного розвитку регіонів та територіальних громад, екологічні програми тощо.

Основними важелями та регулятори рентного фінансово-економічного механізму управління природними ресурсами місцевих громад є *субсидіарні механізми бюджетного вирівнювання, фіскальні механізми бюджетного наповнення та фінансово-господарські відносини в межах публічно-приватного партнерства*.

Фінансова субсидіарність. З прийняттям Закону України від 28 грудня 2014 року "Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин" №79-VIII в Україні починаючи з 2015 року почала функціонувати нова система міжбюджетних відносин.

Нова система міжбюджетних відносин базується на принципово новому механізмі горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій, складовими якого є *базова та реверсна дотації*.

Базова дотація – трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій.

Реверсна дотація – кошти, що передаються до державного бюджету з місцевих бюджетів для горизонтального вирівнювання податкоспроможності територій. Таким

чином, по суті, регіональна рента в числі інших доходів бюджету виконуватиме функцію вирівнювання як джерело забезпечення малорозвинутих у соціально-економічній площині території.

Фіскальні важелі – це орієнтовані на європейську практику фіскальні складові фінансово-економічного механізму управління природними ресурсами, що забезпечують вилучення частини доходів, отриманих від залучення природних ресурсів у господарський обіг на суспільні потреби. Сутність фіскального механізму у фінансових відносинах природокористування полягає в тому, що за допомогою фіскальних інструментів різного типу вилучається певним чином визначена частина отриманих доходів або вартості природного активу, який використовується чи гіпотетично може бути використаний прямо (джерело сировини) або опосередковано (асиміляційний потенціал екосистеми) у господарській діяльності для отримання доходу. До таких інструментів належать:

Фіскальні інструменти, включені до податкової системи: податки, за якими оподатковуються оцінені у грошовому вимірі природні ресурси як об'єкт власності (наприклад, земля); податкові інструменти (включаючи податки та платежі), якими оподатковується діяльність, що наносить шкоду довкіллю, наприклад, скиди забруднюючих речовин у водні джерела, викиди їх у повітря та розміщення відходів чи інша шкода, нанесена довкіллю; акцизні платежі, що застосовуються до певного затвердженого переліку товарів; податки, якими оподатковується економічна діяльність, що передбачає отримання доходу в цілому, незалежно від джерела його походження, зокрема податок на прибуток підприємств, доходи фізичних осіб, на додану вартість; рентні платежі за використання природних ресурсів (роялті), що справляються тільки в разі їх застосування для отримання доходу, наприклад рентні платежі за використання надр для видобування корисних копалин; збори, які мають справлятися за окремі види діяльності чи здійснення певних дій, що пов'язані зі сплатою збору: збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності, за місця для паркування транспортних засобів і туристичний збір; державне мито, що сплачується як загальнодержавний податок при перетині товаром кордонів держави, стосовно до певних видів природних ресурсів може застосовуватися окреме законодавство, зокрема у випадку транзиту (газ, нафта тощо).

Особливість національної податкової системи України полягає в тому, що більшість названих вище податкових інструментів є загальнодержавними податками, а отже, може використовуватися як джерело наповнення місцевих бюджетів лише опосередковано, через трансфертну політику. Суто фіскальними джерелами наповнення місцевого бюджету природно-ресурсного походження, які пов'язані з податковими інструментами, включеними у податкову систему, є земельний податок та туристичний збір. Вочевидь, це дуже звужує можливості бюджетного наповнення, обмежуючи використання через систему місцевих податків таких джерел доходу як водні, лісові та мінерально-сировинні ресурси.

Щодо розвитку цих інструментів як джерел економічного розвитку територіальних громад необхідно виділити щонайменше два варіанти розширення прав територій у фіскальній політиці в царині природокористування.

Перший з них полягатиме удосконаленні трансфертного механізму чинної податкової системи, у цьому випадку в ставках загальнодержавного податку, може

бути встановлена обов'язкова складова (відсоток від платежу), яка перераховуватиметься в місцевий бюджет територіальної громади. Це має стосуватися у першу чергу рентних платежів, але може застосовуватися і до інших податкових інструментів, наприклад – до податку на прибуток підприємств чи податку на додану вартість.

Другий варіант передбачатиме розширення законодавчо встановленого у Податковому кодексі України переліку місцевих податків і зборів. Орієнтовне коло останніх може включати, зокрема, оподаткування діяльності, пов'язаної з використанням місцевих природних активів, котре передусім є інструментом ефективного й екологоорієнтованого використання місцевих природних ресурсів (земельних, водних, лісових масивів). Ставки таких податків повинні бути відносно незначними, а механізми їх сплати – простими й доступними для громадян. Також для вилучення на користь території і використання на потреби її розвитку регіональної ренти доцільно запровадити місцеві муніципальні податки.

Фіскальні інструменти, не включені у податкову систему: по-перше – це **фіскальні збори** – квазіподатки, мають компенсацийний характер і що справляються до бюджетів або державних цільових фондів. Вони існують поза системою прямо визначених у законодавстві податків, носять дозвільний характер і справляються в бюджет визначеного рівня як плата за надання відповідної адміністративної послуги (дозволу) державною або регіональною владою. Квазіподатки можуть сформувавши значну складову у бюджетуванні розвитку місцевої економіки, що вимагатиме розширення для місцевих громад прав щодо встановлення відповідних квазіфіскальних платежів. Ними можуть бути, зокрема, плата за дозвіл на відвідування лісового чи водного масиву з метою відпочинку, на збір грибів, ягід та інших недеревних ресурсів лісу, за відвідування пам'яток природи, парків, пляжів тощо, непромисловий вилов риби та інших водних біоресурсів та інші види квазіподаткових платежів, що вимагатиме відповідних змін, зокрема, і в законодавстві про адміністративні послуги.

По-друге – це **парафіскальні платежі**, що справляються на користь окремих суб'єктів публічного або приватного права з метою відшкодування їх витрат. На відміну від інших фіскальних інструментів, вони являють собою плату компенсаційного характеру за певні послуги, проте такі, що надані не державними чи місцевими органами влади і не прямо на користь місцевого або державного бюджету, а надані суб'єктами господарювання у певній галузі і на їх користь. Державні структури отримують вигоду від запровадження парафіскальних платежів у меншому ступені у вигляді відповідного збільшення надходжень від податку на доходи, додану вартість або на прибуток тощо. Прикладами парафіскального платежу можуть бути: плата за підключення до мережі розподілу природного ресурсу (води, природного газу тощо), абонентська плата за користування мережею розподілу природного ресурсу, абонентська плата за надання послуг, пов'язаних з використанням об'єктів природної монополії (наприклад, користування тепловою та електричною енергією).

Фінансові відносини між владою, суб'єктами господарювання та населенням на основі публічно-приватного партнерства. За концептом децентралізованого підходу до управління фактично центр передає частину своїх функцій на підпорядковані йому

ієрархічно територіальні рівні влади. Відомі чотири складові децентралізаційного процесу – деконцентрація владних повноважень в окремих галузях управління від центру на місця, делегування функцій вибраним місцевим органам самоврядування, деволуція повноважень групам користувачів, та дівестиція – передача активів місцевим громадам.

Економічна сутність децентралізації полягає у формуванні на рівні відтворювальних територіально-господарських систем цілісної економіки й відповідного типу управління, що забезпечують перевагу територіальних інтересів у вирішенні соціальних, структурно-відтворювальних, інвестиційних, економічних і екологічних проблем. При цьому, важливу роль у побудові ефективних фінансово-економічних відносин у господарській діяльності громад відіграє механізм публічно-приватного партнерства. В Україні законодавчо встановлено для цього такий термін, як державно-приватне партнерство (далі ДПП). Проте, враховуючи чинне положення ст. 13 Конституції України, в царині управління природними активами доцільно говорити скоріше про публічно-приватне партнерство в управлінні використанням природного капіталу, оскільки власником природних ресурсів з позицій діючих норм права є народ України, а державна і місцева влада лише суб'єкти, які від імені народу здійснюють владні керівні повноваження.

У сучасних умовах економічні та фінансові відносини між державою й приватними суб'єктами регулюються Законом України “Про державно-приватне партнерство” від 1 липня 2010 року № 2404–VI. Наступним правовим документом в царині публічно-приватних господарських відносин стала Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки, що схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України № 739-р від 14.08.2013 року. Цими документами визначаються рамкові правила співробітництва між державою Україна, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) і юридичними особами, крім державних і комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями, що здійснюється на основі правового документа – договору, котрий має форму двосторонньої угоди.

Перевагою фінансових відносин у рамках ДПП є, по-перше, те, що внесок громади або держави у фінансових відносинах, котрі виникають після укладання угоди ДПП, може бути номінальним і виражатися у вигляді прав надання доступу до відповідних активів, а по-друге – це гарантії прав приватних партнерів, а саме: вони мають право на відшкодування своїх економічно обґрунтованих витрат, якщо останні більші, ніж надходження від тарифної політики на надані послуги.

Рівень фінансово-економічних відносин публічно-приватного партнерства щодо використання природних ресурсів може бути різним. Так, у світі поширені дві його основні форми. Перша – концесійна форма делегованого приватного управління “ефективного користувача” природним об'єктом і пов'язаною інфраструктурою. Друга – спільна діяльність шляхом створення державно-приватної проектної компанії зі спеціальними правами запозичення (далі КСПЗ) SPV-типу. В зарубіжних країнах цей підхід використовується у різних видах економічної діяльності, у тому числі там, де конкретні послуги недостатньо чітко визначені, а тому не можуть бути окремими об'єктами розподілу вартості.

Ефективною організаційною формою державно-приватного партнерства також є *дівестиція*, коли приватному партнеру надається можливість викупити частину державного або муніципального паю в компанії SPV-типу чи взяти участь у приватизації об'єкта концесії, якщо це дозволено законодавством. Вона може включати, наприклад, реалізацію суб'єкту приватного сектору частини акцій підприємства, що перебуває у державно-приватній власності. Для тих об'єктів, які не підлягають приватизації, дівестиція передбачає створення можливості для приватного інвестора щодо довгострокової або безстрокової оренди об'єкта зі зменшеною або скасованою орендною платою.

Орієнтовний перелік інструментів фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами наведено в табл. 1.

Необхідно вказати, що на різних етапах децентралізації превалюватимуть різні інструменти фінансового механізму. Так, *на першому етапі, деконцентраційному етапі – бюджетної децентралізації* превалюватиме деконцентрація ресурсів, у першу чергу – бюджетних від держави до територій і, відповідально, основними інструментами фінансово-економічного механізму будуть субсидіарні, фіскальні податкові та концесійні механізми державно-приватного партнерства.

На другому етапі децентралізації, з початком розмежування і делегування розширених повноважень територіям з одночасним створенням територіальних корпорацій з управління природними ресурсами, включаючи проектні компанії КСПЗ-типу у використанні природних активів на перший план вийдуть, поряд з перерахованими, квазіподаткові інструменти у вигляді неподаткових фіскальних зборів а також державно-приватне партнерство у створенні компаній зі спеціальними правами запозичення у виробничій та у фінансовій (інвестиційні фонди) сферах.

На третьому, деволуційному етапі децентралізаційних перетворень, за умов формування прибуткових територіальних корпоративних утворень кластерного типу, що діють у сфері використанні природних активів, в результаті деволуції, тобто відповідальної передачі значної частини повноважень держави у використанні природних ресурсів громадам, громадським організаціям і суб'єктам підприємницької діяльності також помітну вагу матимуть і такі фінансові інструменти як парафіскальні платежі від користувачів суб'єктам господарювання та дівестиційні інструменти, такі як роздержавлення власності та довгострокова і безстрокова оренда (емфітевізіс) природних об'єктів (землі, лісові масиви) тощо.

Механізми деволуції, зокрема дівестиційний інструментарій ні в якому разі не протирічить конституційному праву власності народу України на природні ресурси, оскільки в даному випадку задіяними є не приватизаційні механізми, а саме ті, які залишають як формальним чином, так і не формально право власності на природні ресурси за народом, і через механізми, наприклад, громадянської власності на природні ресурси залишається можливість вилучення у певному розмірі природної ренти на потреби як поточного (виплата громадянських дивідендів), так і прийдешніх поколінь громадян України (відрахування у національний суверенний фонд).

Орієнтовний перелік інструментів рентного фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами місцевих громад

Група фінансово-економічних інструментів	Класифікаційна ознака фін. інструменту	Назва інструменту	Розшифрування терміну	Джерело доходу	Приклад
Бюджетного вирівнювання	Субсидіарні	Базова дотація - трансферт у вигляді субвенції	Трансферт, що надається з державного бюджету місцевим бюджетам для горизонтального вирівнювання податко-спроможності територій.	Податок на прибуток підприємств приватного сектору економіки (10%) – по обласних бюджетах; -податок на доходи фізичних осіб – по бюджетах міст, районних та обласних бюджетах.	Субвенція на виконання інвестиційних програм (проектів); субвенція на проекти ліквідації підприємств вугільної і торфодобувної промисловості та утримання водовідливних комплексів у безпечному режимі на умовах співфінансування
		Додаткова дотація	Субсидіарний інструмент у вигляді додаткової дотації, яка надається зверх базової і має компенсаційний характер		Дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів унаслідок надання пільг, установлених державою, та інших додаткових дотацій між місцевими бюджетами.
		Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами	Міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами, пов'язані зі спільною діяльністю щодо об'єктів спільного користування		Субвенції на утримання об'єктів спільного користування чи ліквідацію негативних наслідків діяльності об'єктів спільного користування; виконання інвестиційних програм (проектів), у тому числі на будівництво або реконструкцію об'єктів спільного користування.
Фіскального наповнення	Податкові	Податок (включаючи акциз і мито)	Фіскальний інструмент, включений у податкову систему, яким вилучається частина доходів або вартості належного суб'єкту майна, може бути пов'язаним зі специфікою використання природних ресурсів як джерела доходу (мито, акцизний платіж) або середовища господарювання (екологічний податок) або належності майна до виду природного ресурсу (податок на землю)	Право власності на майно або доходи від різноманітної власної господарської діяльності або участі у господарській діяльності інших осіб, генеровані у тому числі як абсолютна, диференціальна, монопольна рента, антірента (екологічна рента) тощо	Податок на землю; екологічний податок; акцизний платіж; податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; мито.
		Податковий рентний платіж	Фіскальний інструмент, включений у податкову систему, являє собою регулярно сплачувані рентні платежі за використання природних ресурсів (роялті), що справляються тільки у разі використання відповідних природних ресурсів для отримання доходу		Усі види природної ренти, включаючи транспортну як капіталізований дохід від залучення природних ресурсів у господарський обіг

1	2	3	4	5	6
Фіскального наповнення	<i>Податкові</i>	Податковий збір	Фіскальний інструмент, включений у податкову систему, який сплачується за фактом здійснення певних дій, що тягнуть за собою стягнення збору у державний або місцевий бюджет	Господарська діяльність або інші дії, що тягнуть за собою настання зобов'язання сплати збору (наприклад, збір за проживання в готелі, яким вилучаються відповідний вид ренти – туристична рента)	Місцеві збори: збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір.
	<i>Квазіподаткові</i>	Фіскальний збір (платіж)	Фіскальний інструмент, що існує поза системою прямо визначених у законодавстві податків носить індивідуально-дозвільний, відплатний та компенсаційний характер і справляється в бюджет визначеного рівня як плата за надання відповідної адміністративної послуги (дозволу) державною або регіональною владою.	Адміністративна послуга – дозвіл щодо набуття права здійснювати господарську або іншу діяльність у певній сфері з використанням природних ресурсів, який спрямований на вилучення відповідної ренти (гірничої, лісової, курортної та ін.).	Плата за отримання дозволів на використання природних ресурсів (ліцензій), наприклад за надання спеціального дозволу: на користування надрами; на вилов риби; на добування мисливських тварин; на відвідування лісового чи водного масиву з метою відпочинку; на збір грибів, ягід та інших недревних ресурсів лісу; на відвідування пам'яток природи, парків, пляжів тощо; на непромисловий вилов риби та інших водних біоресурсів у водоймищах, що знаходяться у відомстві місцевих органів влади; на проїзд транспортом на території місцевої громади.
Фіскального наповнення	<i>Квазіподаткові</i>	Парафіскальний платіж	Фіскальний інструмент, що існує поза системою прямо визначених у законодавстві податків і справляється на користь окремих суб'єктів публічного або приватного права як правило з метою відшкодування їх інвестиційних та інших витрат	Комерційні послуги користувачу, що надані суб'єктами господарювання у вигляді надання доступу до користування певним ресурсом та інших супутніх послуг, в складі яких визначається рентна складова, що вилучається в кінцевого споживача з метою спрямування на відновлення, відтворення ресурсу, екологічні витрати та поліпшення якості послуг	плата за підключення до мережі розподілу природного ресурсу (води, природного газу тощо); <i>абонентська плата за:</i> користування мережею розподілу природного ресурсу (вода, природний газ); за надання послуг, пов'язаних з використанням об'єктів природної монополії в енергетичній галузі (наприклад, користування тепловою та електричною енергією); за використання радіочастотного ресурсу чи інших мереж зв'язку при наданні телекомунікаційних послуг; за проїзд транспортом шляхами, що їх обслуговує на правах концесії комерційна компанія; за відпочинок в рекреаційній зоні, що організована і обслуговується підприємницькою структурою або муніципальним підприємством.

1	2	3	4	5	6
Державно-приватного партнерства	<i>Господарські орендні</i>	Концесія	Концесійна форма делегованого приватного управління природним об'єктом і пов'язаною інфраструктурою як діяльність вітчизняного або іноземного суб'єкта господарювання (концесіонера, оператора), спрямована на створення та/або експлуатацію об'єкта концесії відповідно до вимог закону та умов концесійного договору, укладеного на тривалий строк уповноваженим органом державної влади чи органом місцевого самоврядування з метою задоволення суспільних потреб.	Частина продукції або частка прибутку від реалізації на ринку продукції оператором концесії, отримана у власність держави або територіальної громади в результаті угоди про розподіл продукції або про розподіл прибутку, джерелом її походження є абсолютна та монопольна рента, пов'язана із загальнонародною власністю на природні ресурси	у сфері видобування корисних копалин; довірче управління у сфері водопостачання та водовідведення; використання енергогенеруючих потужностей та постачання і розподіл електро- та теплоенергії; надання житлово-комунальних послуг, впорядкування території тощо; експлуатацію лісового масиву; використання державних земель; будівництво чи/та експлуатацію транспортних шляхів; будівництво та експлуатацію готелів, туристичних комплексів, кемпінгів та інших відповідних об'єктів туристичної індустрії на рекреаційних територіях. будівництво та експлуатацію вантажних і пасажирських портів; будівництво та експлуатація аеропортів; надання телекомунікаційних послуг, у тому числі з використанням телемереж;
Державно-приватного партнерства	<i>Спільна господарська чи фінансова діяльність</i>	Проектна компанія зі спеціальними правами запозичення	Окремий суб'єкт господарювання з правами щодо емісії цінних паперів та здійснення інших форм залучення і запозичення капіталу у сферу використання природних активів., що діє на постійних або термінових засадах для реалізації конкретного проекту як проектна компанія зі спеціальними правами запозичення SPV - типу	Акціонерний чи інший пайовий інвестиційний капітал в підприємстві, що знаходиться у спільній державно-приватній власності, включаючи права користування природним джерелом доходу, регіональна рента у цілому, включаючи природну а також рента окремого проекту як його альтернативна вартість	у сфері видобування корисних копалин; проектно-експлуатаційна компанія в сфері: енергосфері; водопостачання та водовідведення; житлового будівництва та експлуатації житлового масиву; житлового будівництва та зворотної оренди (лізбеку) апартаментів, включаючи як житлові, так і рекреаційні зони; корпоративний або пайовий інвестиційний фонду сфері використання природних активів; з впорядкування муніципальної території; туристично-рекреаційної діяльності та готельного бізнесу; управління природними ресурсами.
Державно-приватного партнерства	<i>Роздержавлення і приватизація</i>	Дівестиція (дівестмент)	Надання можливості приватному партнеру викупити частину державного або ж муніципального паю в компанії SPV-типу, надання можливості прийняти участь у приватизації об'єкту концесії, якщо це дозволено законодавством.	Бюджетні надходження в результаті реалізації частини державної або муніципальної власності суб'єкту приватного сектору, передача джерела ренти іншому власнику	Реалізація суб'єкту приватного сектору частини акцій підприємства, що знаходиться у державно-приватній власності; реалізація суб'єкту приватного сектору об'єкта концесії; приватизація залізниці; приватизація телекомунікаційної мережі; безстрокова оренда (емфітевзис) природних об'єктів; приватизація державних земель. право постійного користування лісовим масивом

Сучасний стан та перспективи розвитку нормативно-правової бази децентралізованого фінансового-економічного механізму управління природними ресурсами за участю територіальних громад представлено в табл. 2 та 3. Як видно, для забезпечення функціонування елементів цього механізму, необхідними умовами є по-перше: перегляд методик нарахування рентних платежів для більш ефективного вилучення природної ренти, по-друге: розширення прав місцевих громад щодо стягнення плати за дозволи на використання природних активів та щодо використання їх як об'єктів концесії, по-третє: удосконалення антимонопольного законодавства в сфері природокористування, по-четверте – виокремлення законодавства про територіальні корпорації з управління природними ресурсами з визначенням специфіки їх прав та обов'язків, і по-п'яте – розробка положень законодавства про приватну власність на природні ресурси, впровадження правового механізму громадянської власності на природні ресурси з виплатою громадянських дивідендів, удосконалення правових механізмів оренди та інших форм обмеженого речового права щодо природних ресурсів.

Як підсумок, необхідно зауважити, що у цілому, в умовах децентралізації в системі фінансових відносин між бізнесом і владою, зважаючи на європейський досвід у сфері використання природних активів, муніципалітет як керівний орган ОТГ в Україні має стати публічно-правовою корпорацією, самоврядною громадою із правами юридичної особи, яка може займатися економічною діяльністю самостійно або створюючи з цією метою територіальну корпорацію з управління природними ресурсами. Це можливо після завершення процесу об'єднання територіальних громад. За нашим переконанням, процес об'єднання громад має супроводжуватися формуванням окремого правового інституту муніципальної власності, до якої мають увійти, зокрема, земля та інші природні ресурси місцевого значення, що знаходяться між населеними пунктами, які входять до об'єднаної територіальної громади. Також, формування інституту муніципалітету вимагає перегляду та можливого розширення бази оподаткування місцевими податками та квазіподатковими інструментами у вигляді місцевих зборів за використання природних ресурсів, перспективним є введення муніципального податку тощо.

Децентралізація на перспективу також може стосуватися і передачі до муніципальної власності частини майна, що перебуває в загальнодержавній та комунальній власності і виконує важливі функції життєзабезпечення територіальних спільнот, чим можна значно зміцнити економічні основи місцевого самоврядування, отже доцільною є передача до муніципальної власності значної частини земель та інших природних ресурсів адміністративно-територіальних одиниць з розробкою відповідних законодавчих актів, що визначатимуть статус муніципальних земель, регламентуватимуть право органів місцевого самоврядування ОТГ на вільне користування та володіння майном муніципальної власності, упровадження муніципального підприємництва у сфері використання природних ресурсів на засадах публічно-приватного партнерства згідно до розглянутих його основних механізмів.

Нормативно-праве забезпечення фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами (сучасний стан)

Регулятори	Структурні складові фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами						
	Складові бюджетного вирівнювання	Складові фіскального наповнення			Форми публічно-приватного партнерства		
	<i>Трансферти</i>	<i>Податки</i>	<i>Квзіподатки</i>	<i>Пара-фіскальні платежі</i>	<i>Концесії</i>	<i>Компанії зі спеціальними правами заповзичення</i>	<i>Дієстиції</i>
Інструментарій	Базова дотація; додаткова дотація; міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами	Місцеві податки і збори, включені до Податкового кодексу України; Фіксована частка надходження в місцевий бюджет від загальнодержавного податку або рентного платежу	Фіскальні збори, що справляються до бюджетів відповідних рівнів, ліцензії, спеціальні дозволи на використання природних ресурсів та інші документи дозвільного напрямку	Платіж відшкодувального характеру від кінцевого споживача на користь суб'єкта господарювання,	Договір концесії - відносини орендного характеру, які передбачають участь приватного оператора в експлуатації природних ресурсів з поділом вигоди між учасниками концесії	Окремий суб'єкт господарської діяльності, який створюється на постійній або терміновій основі, засновниками якого є одночасно суб'єкти бізнесу та державної або/та муніципальної влади	Довічна або довгострокова оренда, роздержавлення і приватизація природних ресурсів, емфітевзис, суперфіцій та інші інструменти обмеженого речового права
Наявні нормативно-правові акти	Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI із зм. і доп.; Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин» від 28.12.2014 року №79-VIII	Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI із зм. і доп., діючі затверджені в нормах права методики і нормативи визначення рентних платежів за використання природних ресурсів	Закон України "Про адміністративні послуги" від 06.09.2012 року № 5203 VI; Законодавчі акти, що визначають порядок отримання дозволів на використання природних ресурсів, зокрема, Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III, Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР, Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII, Кодекс України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР із зм. і доп.	В стадії розгляду пропозиції НКРЕКП із введення абонентської плати за використання природних ресурсів та ресурсних і енергетичних активів у сфері природних монополій	Закон України "Про концесії" від 16. 07. 1999 року № 997-XIV Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404–VI, Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV.	Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV, Закон України від 17.09.2008 № 514-VI Про акціонерні товариства, Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 01.07.2010 № 2404–VI та інші законодавчі акти в цій сфері.	Правова норма фактично відсутня, у діючому законодавстві не визначено правову сутність і механізми приватизації природних ресурсів, крім приватизації землі окремими громадянами на підставі Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768 -III. Загальнонародна власність на природні ресурси (Ст. 13 Конституції України.).

**Нормативно-правове забезпечення фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами
(перспективи розвитку)**

Регламенти	Структурні складові фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами						
	Бюджетного вирівнювання	Фіскального наповнення			Публічно-приватного партнерства		
	<i>Трансфертні</i>	<i>Податки</i>	<i>Квaziподатки</i>	<i>Парафіскальні платежі</i>	<i>Концесії</i>	<i>Компанії зі спеціальними правами запозичення</i>	<i>Дієстиції</i>
Недоліки діючого нормативно-правового забезпечення	Недостатня податкова база для забезпечення бюджетного вирівнювання і розвитку усіх громад; Висока диференціація в рівнях фінансового забезпечення громад на регіональному та місцевому рівні	Обмежене коло місцевих податків; Неповністю використовувана місцева база оподаткування; Недосконалість методик обчислення рентних платежів	Мало використовуються як джерело наповнення місцевих бюджетів; Нерозвиненість платного природо-користування на місцях; Недосконалість законодавства про адмінпослуги	Монополія на ринку комунальних послуг; Низький рівень якості продукції і послуг; Недостатні доходи громадян	Високий рівень корупції, не визначені права громад на природні активи; Тіньовий характер місцевої економіки; Незавершені адмінтер. реформа та об'єднання територіальних громад	Немає окремого закону про державно-приватні компанії КСПЗ з чітким визначенням структури і порядку управління ними за участю громад	Невизначеність правового статусу загальнонародної власності на природні ресурси; Протириччя між різними діючими правовими актами щодо права приватної власності на землю; Мораторій на вільний продаж сільгоспземель
Перспективні правові акти	Удосконалення системи бюджетного вирівнювання в частині забезпечення фінансовими ресурсами об'єднаних територіальних громад; Розширення податкової бази системи бюджетного вирівнювання акцизами, ПДВ, екологічним податком та рентними платежами; Перегляд і перезатвердження діючих методик нарахування рентних платежів для ефективного вилучення природної ренти на користь бюджету	Зміни і доповнення до Податкового кодексу, з розширенням бази та переліку місцевих податків; Забезпечення фіксації частини коштів, яка надходить у місцевий бюджет від загальнодержавного податку або рентного платежу; Перегляд методик нарахування рентних платежів для більш ефективного вилучення ренти, у першу чергу – щодо водних, земельних і лісових ресурсів; Створення методики для розрахунку і вилучення екологічної ренти, джерелом якої є екосистемні послуги	Розширення прав місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування щодо стягнення плати за адміністративні послуги, пов'язані з дозволами на використання місцевих природних активів у господарській діяльності або з метою розваги і відпочинку	Удосконалення антимонопольного законодавства в сфері використання природних активів, стимулювання розвитку конкуренції та підвищення якості послуг з використанням природних ресурсів	Законодавче розширення повноважень територіальних громад щодо прав використання природних ресурсів, які знаходяться на їх території як об'єктів концесії, включаючи права використання територій між населеними пунктами, які входять до складу об'єднаних територіальних громад	Внесення доповнень і змін у діючі закони або прийняття окремого законодавчого акту про територіальні корпорації з управління природними ресурсами з визначенням їх прав та обов'язків у сфері використання природних активів; Розробка законодавства про пайові інвестиційні фонди в природно-ресурсній сфері	Зняття мораторію на продаж земель сільгосппризначення через загальнонаціональний референдум; Розробка відповідних положень законодавства про приватну власність на природні ресурси; Впровадження правового механізму громадянської власності на природні ресурси з виплатою громадянських дивідендів; Розробка правових механізмів довгострокової/довічної оренди та інших інструментів обмеженого речового права природних ресурсів
Базовий період	2018-2020 рр.	2020-2025 рр.	2020-2025 рр.	2020-2030 рр.	2018-2020 рр.	2020-2025 рр.	2018-2030 рр.

В **організаційному аспекті** алгоритм включає в себе створення у сфері природокористування дієвої системи керованих і контрольованих на державному й місцевому рівні за участю державних і місцевих органів влади *господарських інститутів*, функціонування котрих забезпечувало б комплексне, ефективне з економічної, соціальної та екологічної точок зору господарювання. Дане завдання, реалізовуватиметься через кластерно-корпоративний підхід до природокористування на різних просторових рівнях – державному, регіональному та місцевому. Такий підхід разом з механізмами структурного і проектного управління і фінансування господарської діяльності здатен імплементувати в національне господарство принципи одночасно і “синьої”, і “зеленої” і наноекономіки, надати їм дієву організаційно-структурну форму, яка охоплює всі три просторові виміри управління природними ресурсами – загальнодержавний, регіональний і місцевий (муніципальний). Корпоративна форма управління надає широкі можливості щодо взаємовигідного узгодження інтересів усіх учасників природно-ресурсних відносин на основі публічно-приватного партнерства.

Інша складова організаційного аспекту передбачатиме модернізацію системи управління природними активами через створення високоефективної інфраструктури повноцінного залучення природних ресурсів у господарський процес через *фінансизацію природокористування і капіталізацію природних ресурсів*. Це передбачає забезпечення ефективного управління природними активами через відповідну фінансову складову, пов’язану з корпоративними формами управління природокористуванням, інститути спільного інвестування, фінансовий ринок, біржову та позабіржову фондову торговельну систему; формування потоків фінансових ресурсів, спрямованих на ефективне використання й відтворення природного капіталу, отримання й розподіл на користь усіх учасників природно-ресурсних відносин ренти від ресурсокористування. Цей процес вимагає сек’юритизації природних ресурсів, виділення в системі управління природними ресурсами в окрему складову таких об’єктів управління, як фінансові активи природно-ресурсного походження та створення для них відповідної фінансової управлінської інфраструктури за типом фінансових компаній спеціального призначення, фондів суверенного добробуту або фондів сталого розвитку територій, яка забезпечуватиме ефективну паритетну участь державної, регіональної та місцевої влади, суб’єктів природокористування та бізнесу в управлінні природно-ресурсними комплексами, регулюванні їх розвитку, фінансуванні необхідних природоохоронних та інших програм розвитку природно-ресурсного потенціалу. Це повинен бути одночасно контрольо-фінансовий, акумулятивний та консультативний орган, який, будучи за своєї фінансовою сутністю позабюджетним, проте, може використовувати і бюджетні кошти місцевого та загальнодержавного рівня для виконання актуальних завдань сталого екологічного, економічного та соціального розвитку територій.

У **діяльністному аспекті** – це створення дієвого економічного ринкового механізму повноцінного залучення рентоносних джерел, у т.ч. природних ресурсів місцевого, а також загальнодержавного значення у господарський процес через капіталізацію природних ресурсів у результаті *залучення природних активів у господарський обіг* в реалізовуваних муніципальними корпораціями інвестиційних проектах з їх використання. Це передбачатиме застосування високоефективних схем

консолідованого фінансування таких проектів та корпоративного управління ними компаніями зі спеціальними правами запозичення (SPV-типу). Цей процес включає в себе такі паралельно-послідовні етапи, як комплексна оцінку ресурсів, визначення прав власності та провочностей щодо їх використання; сек'юритизацію ресурсів, тобто формування та емісію фінансових активів, в основі яких лежить природний капітал та діяльність з його використання; забезпечення ефективного управління такими активами через корпоративні форми управління природокористуванням, інститути спільного інвестування, фінансовий ринок, біржову та позабіржову фондову торговельну систему; формування потоків фінансових ресурсів, спрямованих на ефективне використання й відтворення природного капіталу, отримання корпораціями за рахунок реалізації проектів високих прибутків за ставкою доходу, що перевищує норму прибутку, отримання й розподіл на користь усіх учасників природно-ресурсних відносин ренти від ресурсокористування.

Це відбуватиметься за рахунок того, що вилучена в суб'єктів господарювання як надприбуток природна рента має поділитися на дві частини таким чином, що одна має йти у суверенний фонд для забезпечення потреб сталого розвитку, а друга частина має надходити у спеціально створену фінансову установу (наприклад, в окрему спеціально створену установу – у Банк природних ресурсів або в інший державний банк) для виплати дивідендів, за рахунок чого реалізовуватиметься конституційне право власності громадян України на природні ресурси таким чином, що частина природної ренти надходитиме для розподілу між громадянами України, які живуть у теперішній час, а інша частина відкладатиметься для потреб майбутніх поколінь. Таким чином, інтерналізовані, пропущені через ринок природно-господарські відносини, сек'юритизовані, виділені в окрему фінансову складову як активи природно-ресурсного походження, природні ресурси створюватимуть потужне інституціональне та фінансове підґрунтя для новітнього типу орієнтованої на сталий розвиток регіональної та муніципальної (місцевої) економіки кластерно-корпоративного типу з високими рівнями вертикальної (держава-регіон-муніципалітет) та горизонтальної (міжгалузевий процес та економіко-соціальні відносини) інтеграції у господарській діяльності на рівні територіальних громад країни.

В умовах активізації євроінтеграційних процесів щодо сфери використання природних активів як базової основи для емісії фінансових інструментів найважливішим із завдань є гармонізація національного законодавства з європейським не тільки у сфері використання природних ресурсів у господарському обігу, але й у сфері фінансового ринку. Механізми сек'юритизації природних ресурсів шляхом емісії цінних паперів (акцій, облігацій, векселів, деривативів тощо) компаніями – користувачами природних активів передбачатимуть як мінімум їх вільний вихід на національний фондовий ринок з перспективою залучення закордонного інвестора, включаючи Євросоюз. Це вимагає посилення механізмів фінансової безпеки інвестицій у сек'юритизовані природні активи.

На нашу думку, найбільш адекватним потребам національної економіки на перспективу та безпечним для інвестора є такий механізм інвестування у сферу використання природних активів, який передбачає не тільки і не стільки особисте, одноосібне, але, переважно колективне, спільне інвестування через фінансових

посередників – інститути спільного інвестування, такі, як корпоративні та пайові інвестиційні фонди. Саме такий інституціональний інвестор, на рівні з банками, а навіть і краще й ефективніше за банківську сферу здатен професійно управляти інвестиціями, зважаючи на те, що саме через них значну кількість корпоративних цінних паперів муніципального рівня зможуть викупати та утримувати пересічні громадяни, не маючи ніякого досвіду управління фінансовими інвестиціями в цінні папери.

Також, доходи в установах спільного фінансування можуть бути значно вищими за банківський відсоток, оскільки у їх фінансових активах велику роль грає не депозитний і позиковий, а саме акціонерний капітал, який здатен генерувати доходи за високою ставкою, що перевищує норму доходності для фінансового сектору згідно до обраної клієнтом стратегії інвестування за показниками доходності і ризику його інвестиційного портфеля.

Перевагою інституту спільного інвестування перед банківською сферою є й те, що професійний інституціональний інвестор може забезпечувати не тільки повне довірче професійне управління інвестиційними портфелями, але й брокерські послуги за дорученням у тих випадках, коли кінцевий бенефіціар в змозі сам професійно управляти власним інвестиційним капіталом, здійснюючи купівлю-продаж цінних паперів і діючи як фінансовий посередник. Особливо привабливою є така форма інвестування для закордонного інвестора, який зможе інвестувати в національну сферу використання природних активів через професійного посередника, який добре знатиме і фахово орієнтуватиметься як у національному, так й у місцевому (регіональний, муніципальний рівень) ринку цінних паперів у той час, коли самостійна участь іноземного інвестора на національному фінансовому ринку може бути з багатьох причин проблематичною. Для залучення іноземного інвестора в сферу спільного інвестування важливим фактором є узгодження національної практики функціонування інституціональних інвесторів з Директивою Ради 85/611/ЄС “Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ICI)” від 20 грудня 1985 року, а також відповідність національних фінансових інструментів європейським вимогам. У першу чергу тут мова йде про Директиву № 2014/65/ЄС “Про ринки фінансових інструментів”, що являє собою результат суттєвої переробки попередньої Директиви MiFID і вводиться у дію з 3 січня 2018 року. Для більшої ясності й зручності її позначають як MiFID II. Одночасно з Директивою Mifid II буде застосовуватися пов'язаний з нею Регламент (ЄС) № 600/2014 “Про ринки фінансових інструментів”, скорочено – MiFIR (англ. The Markets in Financial Instruments Regulation). Для досягнення найкращого результату Європейський союз у новій редакції Директиви та у Регламенті врахував думку всіх зацікавлених сторін – інвесторів, емітентів цінних паперів та регулюючих органів членів ЄС. Директиви MiFID I і II закладають основи для стандартизації пропозиції фінансових продуктів і послуг на ринку Євросоюзу, які включають в себе забезпечення виконання вимог до попередньої оцінки пов'язаних із клієнтом обставин; виключення дискримінації клієнтів; виконання розпоряджень з дотриманням їхніх інтересів; запобігання виникнення конфлікту інтересів між клієнтом та іншими клієнтами або між клієнтом і фінансовою установою; достатнього інформаційного забезпечення

клієнтів; збереження інформації про надані консультації, рекомендації, угод і розпорядження клієнтів. Також містяться вимоги до фінансових ринків, які повинні мати значну прозорість, і в органів нагляду має бути доступ до інформації, яка дозволяє їм стежити за роботою фінансового ринку.

Очевидно, що подібні вимоги найкращим чином зможуть задовольнити не окремі компанії – емітенти, а саме інституціональні інвестори, представлені інститутами спільного інвестування. Як варіант, можливо запровадити в Україні створення окремого централізованого інституціонального інвестора за державною участю, який би акумулював фінансові інструменти, емітовані створеними на принципах публічно-приватного партнерства компаніями-природокористувачами SPV-типу та пропонував би в якості власних фінансових інструментів пули активів для потенційного інвестора, включаючи нерезидентів з країн Євросоюзу.

Запропонований алгоритм має супроводжувати ефективний процес децентралізації повноважень між державними, місцевими та регіональними органами влади на основі взаємовигідного діалогу та з використанням конституційних інструментів побудови відносин між державою та регіонами. Наголосимо, що головною передумовою ефективної реалізації запропонованого алгоритму є чітке і послідовне впровадження положень Угоди “Україна – ЄС” у частині розвитку місцевого самоврядування, екологізації виробництв та впровадження відповідних технічних регламентів, експлуатації природних ресурсів, розвитку сільських територій та ін., запровадження вже у найближчий час дієвих інституціональних засад децентралізації у вигляді відповідної законодавчої бази, коло якої має охоплювати сферу завершення адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування з формуванням системи муніципального управління на рівні об’єднаних територіальних громад, створення суверенних фондів, компаній зі спеціальними правами запозичення типу SPV, запровадження інституту громадянської власності на природні ресурси тощо. Особлива роль вказаних інституціональних перетворень перебуває і в імплементації новітньої філософії господарювання та засад “зеленої”, “синьої” і наноекономіки, економіки в безпосередню господарську діяльність людини через проєктивно-діяльнісний підхід до неї.

На відміну від традиційної парадигми господарської діяльності, яка фокусується на об’єктах і визначає сталість через обмеження і контроль росту та споживання, нова економічна парадигма, заснована на концептах постмодерну та мета-модерну фокусується на просторі і умовах взаємодії між об’єктами (на відносинах) і має бути спрямована на забезпечення стійкості розвитку через створення умов для росту і справедливості розподілу ресурсів і результатів господарювання.

При цьому, в основному малоефективна державна форма управління природокористуванням, побудована на задекларованій загальнонародній власності щодо природних ресурсів згідно зі ст. 13 Конституції України трансформується у більш ефективну децентралізовану форму корпоративного управління використанням і охороною природних ресурсів, побудовану на основі дієвого інституту громадянської власності на природні ресурси за фактичного збереження конституційного права власності народу на природний ресурс і широкої участі державних і місцевих органів влади в процесі природокористування через створення корпорацій з управління

природними активами на всіх трьох рівнях – загальнодержавному, регіональному та місцевому через механізми публічно-приватного партнерства. При цьому одним із найважливіших аспектів є забезпечення безпеки процесу децентралізації влади в управлінні природними ресурсами в Україні.

Завданням забезпечення безпеки будь-якої держави в процесі децентралізації в управлінні природними ресурсами являється створення якомога більш повноцінної системи управління природокористуванням із зворотним зв'язком, що забезпечує захист інтересів, як держави, так і регіонів при передачі управління природними ресурсами в місцеві громади. Нами пропонується забезпечити розмежування повноважень в межах концепту управління природними ресурсами за участю місцевих громад (УПРМГ). Це є форма управління природними ресурсами, яка контролюється і санкціонується самою місцевою громадою (наприклад, в Україні – територіальною громадою яку представляє орган місцевого самоврядування). Така форма управління може торкатися різних прав власності на ресурси і комплекси ресурсів.

В системі забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами, у концепті її механізму можна визначити такі її стратегічні напрями як інформаційний, еколого-економічний та такий, що носить оборонно-охоронний характер.

Щодо інформаційного аспекту, то цей процес повинен мати всебічну інформаційну підтримку таким чином, щоб уся необхідна інформація про природні ресурси, які передаються у використання місцевим співтовариствам, знаходилася у розпорядженні відповідних органів і громадян. Одночасно з цим необхідно забезпечити захист інформації про природні ресурси, яка часто носить закритий характер і не може бути винесена для відкритого доступу. Особливо важливим в процесі децентралізації в управлінні природними ресурсами являється аспект інформаційної безпеки для питань, що стосуються системи прав власності на природні ресурси, в яких право власності надається громаді, а воно, у свою чергу, виділяє землю або інші ресурси членам громади.

Щодо еколого-економічного аспекту, необхідно забезпечити екологічну і природно-техногенну безпеку України в регіональному вимірі шляхом розвитку як традиційних механізмів державного екологічного моніторингу та менеджменту, так і механізмів публічно-приватного партнерства, “хорошого врядування” (“Good governance”), відповідального природокористування та корпоративної соціальної й екологічної відповідальності тощо з відповідним розвитком муніципальної ланки управління природними активами, включаючи корпоративні відносини за кластерним типом організації господарської діяльності.

Оборонний аспект може забезпечуватися шляхом забезпечення дієвої участі оборонних структур, включаючи військові підрозділи територіальної оборони у забезпеченні, по-перше – попередження впливів негативного характеру на природні об'єкти, включаючи терористичні та інші дії, що можуть нанести шкоду природним об'єктам (наприклад, охорона водних об'єктів лісових масивів, родовищ корисних копалин тощо, участь у ліквідації екологічних наслідків надзвичайних ситуацій), по-друге – посилення оборонних заходів щодо регіонів, які знаходяться в умовах

потенційного загострення суспільно-політичної обстановки та військових загроз, які можуть нести небезпеку й природним об'єктам.

4. Висновки.

1. В контексті децентралізації, управлінську задачу щодо природно-ресурсної складової національного багатства необхідно поставити таким чином, щоб вибудувати логічно-алгоритмічний шлях до побудованої на місцевих природних активах високоефективної та гнучкої господарської системи корпоративного типу, що функціонуватиме на принципах максимального самозабезпечення, субсидіарності і конкурентоздатності в європейському економічному середовищі.

2. Цільовою функцією перспективного періоду розвитку країни та її регіонів у 2017-2030 рр. визначено розбудову і вбудовування економіки в європейський та світовий глобальний інтеграційний простір шляхом створення конкурентоспроможної цивілізованої ринкової економіки, розвитку громадянського демократичного суспільства і підприємницької свободи в децентралізованій системі управління господарством, при цьому національна економічна ідея може бути сформульована як **ідея суверенного добробуту**, тобто забезпечення власними силами високого рівня добробуту на всіх просторових рівнях функціонування держави.

3. Головною передумовою ефективної реалізації процесу децентралізації і управлінні природокористуванням визначено запровадження інституціональних її засад у вигляді відповідної законодавчої бази, коло якої має охоплювати сферу імплементації положень Угоди "Україна – ЄС", завершення адміністративно-територіальної реформи та реформи місцевого самоврядування з формуванням системи муніципального управління на рівні об'єднаних територіальних громад, створення суверенних фондів, компаній зі спеціальними правами запозичення типу SPV, запровадження інституту громадянської власності на природні ресурси тощо.

4. Відмінною рисою децентралізації в управлінні природними ресурсами місцевими громадами є необхідність забезпечення всіх видів безпеки цього процесу, включаючи інформаційний, економічний, екологічний, оборонний та інші аспекти.

5. Основними механізмами управління природними ресурсами в умовах децентралізації мають стати рентний економіко-фінансовий механізм, що включає в себе субсидіарні, фіскальні та парафіскальні інструменти управління рентними доходами, а також публічно-приватне партнерство між державою, територіальними громадами та бізнесом.

6. Першочерговим аспектом забезпечення процесу децентралізації в управлінні природними ресурсами є інформаційний, тому цей процес потребує інформаційного забезпечення і, відповідно, заходів із забезпечення інформаційної безпеки.

7. Місцевим громадам, так само як і державній владі, в процесі децентралізації необхідно чітко розуміти пов'язані з ним завдання, права, обов'язки та обмеження щодо природокористування, які мають бути визначені та чітко сформульовані з урахуванням чинників інформаційної, еколого-економічної та військової безпеки.

8. В системі забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами, у концепті її механізму можна визначити такі її стратегічні напрями як інформаційний, еколого-економічний та такий, що носить оборонно-

охоронний характер і які вимагають розгортання системи відповідних заходів по визначених напрямках.

ДЕЦЕНТРАЛИЗАЦИЯ: ЭКОНОМИКА, ФИНАНСЫ И БЕЗОПАСНОСТЬ ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ

Дмитрий Клиновой*, Петр Рогов**

* Государственное учреждение "Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины".

01032, Украина, г. Киев, бульвар Тараса Шевченко, 60.

e-mail: klinovoy@gmail.com

к.э.н., доцент

ведущий научный сотрудник отдела комплексной оценки и управления природными ресурсами

** Центр военно-стратегических исследований Национального университета обороны Украины имени Ивана Черняховского.

03049, Украина, г. Киев-049, Воздухофлотский проспект, 28,

e-mail: rogov_guard@ua.fm

к.т.н., старший научный сотрудник,

старший научный сотрудник

Abstract: *В статье рассмотрена проблема внедрения эффективного организационно-экономического механизма (алгоритма) и обеспечения безопасности процесса децентрализации управления природными ресурсами как организованной передачи части полномочий от сферы государственного управления водными, земельными, лесными и минерально-сырьевыми ресурсами территориальным общинам. Предложено концепт механизма обеспечения безопасности процесса децентрализации в системе управления природными ресурсами с участием местных общин.*

Keywords: *децентрализация управления, обеспечения безопасности, ресурсы, управление природными ресурсами.*

DECENTRALIZATION: ECONOMICS, FINANCE AND ENVIRONMENTAL SAFETY

Dmitry Klinovoi *, Peter Rogov **

* State Institution "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine",

60, Taras Shevchenko boulevard, Kiev, Ukraine, 01032,

e-mail: klinovoy@gmail.com

PhD, Associate Professor

Leading Researcher of the Department of Integrated Assessment and Management of Natural Resources

** Center for Military-Strategic Studies of the National University Defense of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky,

28, Povitroflotsky Av., Kiev - 49, Ukraine, 03049,

e-mail: rogov_guard@ua.fm

PhD, Senior Researcher,

Senior Researcher

Abstract: *In the article considered the implementation problem an effective organizational and economic mechanism (algorithm) and ensuring the safety of the process of decentralization of management of natural resources is considered as an organized transfer of powers from the sphere of state management to water, land, forest and mineral resources to territorial communities.*

The concept of the mechanism of ensuring the security of the decentralization process in the system of management of natural resources with the participation of local communities is proposed.

Keywords: *decentralization of management, security, resources, management of natural resources.*

Використана література

1. Губський Б.В. Економічна безпека: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Б.В. Губський. – К., 2001. – 122 с.
2. Косевцов В.О. Національна безпека України: теорія, реальність, прогноз / В.О. Косевцов. – К., 2000. – 78 с.
3. Общая теория национальной безопасности: Учебник / Под общ. ред. А.А. Прохожева. Изд. 2 / М.: Изд-во РАГС, 2005, 344 с.
4. Сенчагова В.К., Экономическая безопасность / В. К. Сенчагова. – Москва ЗАО «Финстатинформ», 2000, 670 с.
5. Екологічна і природно-техногенна безпека України в регіональному вимірі: [монографія] / М.А. Хвесик, А.В. Степаненко, Г.О. Обиход та ін. За науковою редакцією д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України», 2014 – 340 с.
6. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / [за наук. ред. акад. НААН України, д.е.н., проф. М.А. Хвесика, д.г.-м.н., проф. С.О. Лизуна; Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України»]. – К.: ДУ ІЕПСР НАН України, 2015. – 72 с.
7. Основы системы прав собственности на природные ресурсы: Памятка реформаторам в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии. Отдел по анализу и оценке экологической результативности. Директорат по охране окружающей среды: ОЭСР, 2011. – 54 с.
8. Ribot J.C. Waiting for Democracy. The Politics of Choice in Natural Resource Decentralization, WRI Report World Resources Institute: Washington, DC, 2004. – 142 p.
9. Meinzen-Dick R., di Gregorio M., Dohrn S. Decentralization, Pro-poor Land Policies and Democratic Governance// CAPRI Working Paper: CGIAR and UNDP, № 80, June 2008. – 36 p.
10. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Ратифікована Законом України № 1678-VII від 16.09.2014) [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011
11. Матюха В.В. Плата за користування надрами як основний елемент економічного механізму управління вітчизняним фондом надр / В. В. Матюха // Механізм регулювання економіки. – №1. – 2013. – С. 54 – 60.
12. Матюха В.В. Развитие институтов недропользования России и Украины / Ю.В. Разовский, Е.Н. Сухина, В.В. Матюха, Н.Т. Мовчан // Известия высших учебных заведений. Горный журнал. – № 2. – 2011. – С.44–50.

13. Топ-10 крупнейших суверенных фондов мира // Вести экономика [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.vestifinance.ru/articles/59721>
14. Інституціоналізація природно-ресурсних відносин / за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика. – К.: ДУ "ІЕПСР НАН України", 2012. – 400 с.
15. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього / Хвесик М.А, Бистряков І.К., Левковська Л.В., Пилипів В.В.; за ред. акад. НААН України М.А.Хвесика. – К. : ДУ "ІЕПСР НАН України", 2012. – 465 с.
16. Національний стандарт України. Системи екологічного керування: вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2004, IDT) ДСТУ ISO 14001:2006. – К.: Держспоживстандарт України, 2006. – 39 с.
17. Капіталізація природних ресурсів / [за заг. ред. д.е.н., проф., академіка НААН України М.А. Хвесика]. – К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. – С. 107-117.
18. Конституція України. Розділ 1. Стаття 13. [Електронний ресурс] Президент України Петро Порошенко. Офіційне інтернет-представництво. Режим доступу: <http://http://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
19. Директива 2014/65/EU Европейского Парламента и Совета от 15 мая 2014 года “О рынках финансовых инструментов” с поправками к Директиве 2002/92/ЕС и Директиве 2011/61/EU (в новой редакции) // Официальный вестник Европейского Союза [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.cbr.ru/StaticHtml/File/11141/MiFiD2.pdf>
20. Директива 85/611/ЕС “Про узгодження законів, підзаконних та адміністративних положень, що стосуються інститутів спільного (колективного) інвестування в цінні папери, що підлягають обігу (ICI)” від 20 грудня 1985 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_293
21. Regulation (EU) № 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) № 648/2012 Text with EEA relevance. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0600>

References

1. Gubsky B.V. Economic security: measurement methodology, state and strategy of provision / B.V. Gubsky – K., 2001. – 122 p.
2. Kosevtsov V.O. National Security of Ukraine: Theory, Reality, Prognosis / V.O. Kosevtsov – K., 2000. – 78 p.
3. The general theory of national security: Textbook / Under total. Ed. A.A. Prokhozheva. Ed. 2 / М.: RAGS Publishing House, 2005, 344 p.
4. Сенчагова В.К., Экономическая безопасность / В. К. Сенчагова. – Москва ЗАО «Финстатинформ», 2000, 670 с.
5. Ecological and natural-technogenic safety of Ukraine in the regional dimension: [monograph] / М.А. Khvesik, А.В. Stepanenko, G.O. Bastard and others Scientific editor D.N., prof., Academician NAAS of Ukraine М.А. Hwsika – К. : DU "Institute of Natural Resources and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", 2014 – 340 p.
6. Economic Aspects of Natural Resources Management and Sustainable Development in the Decentralization of Government in Ukraine / [on Sciences. Ed. acad. NAAS of Ukraine, doctor of sciences, prof. MA. Khvesika, Ph.D., Prof. S.O. Lizuna; State institution "Institute of the Natural Resources Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine"]. – К.: DU IEPPS NAS of Ukraine, 2015. – 72 p.
7. Fundamentals of the system of ownership of natural resources: A memo to reformers in Eastern Europe, the Caucasus and Central Asia. Department for the Analysis and Evaluation of

Environmental Performance. Directorate for Environmental Protection: OECD, 2011. – 54 p.

8. Ribot J.C. Waiting for Democracy. The Politics of Choice in Natural Resource Decentralization, WRI Report World Resources Institute: Washington, DC, 2004. – 142 p.

9. Meinzen-Dick R., di Gregorio M., Dohrn S. Decentralization, Pro-poor Land Policies and Democratic Governance// CAPRI Working Paper: CGIAR and UNDP, № 80, June 2008. – 36 p.

10. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand (ratified by the Law of Ukraine # 1678-VII dated September 16, 2014) [Electronic resource] – Access mode: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/984_011

11. Matyukha V.V. Fee for the use of the underground as the main element of the economic mechanism of management of the domestic fund of the subsoil / V.V. Matyukha / Mechanism of regulation of the economy. – №1. – 2013. – P. 54 – 60.

12. Matyukha V.V. Development of subsoil use institutions in Russia and Ukraine / Yu.V. Razovsky, E.N. Sukhina, V.V. Matyukha, N.T. Movchan // News of Higher Educational Establishments. Mountain magazine. – № 2. – 2011. – P. 44-50.

13. Top 10 largest sovereign funds of the world // Maintain an economy [Electronic resource] - Access mode: <http://www.vestifinance.ru/articles/59721>

14. Institutionalization of natural resource relations / per unit. Ed. doctor of sciences, professor, academician NAAS of Ukraine M.A. Hwsika - K. : "IESP NAS of Ukraine", 2012. – 400 p.

15. Sustainable development: outlook ideology of the future / Khvesik M.A., Bystryakov I.K., Levkovska L.V., Pylypiv V.V. ; for ed. acad. NAAS of Ukraine M.A. Khvesika. – K.: DU "IESPR NAS of Ukraine", 2012. – 465 p.

16. National standard of Ukraine. Environmental Management Systems: Requirements and Guidelines for Application (ISO 14001: 2004, IDT) DSTU ISO 14001: 2006. – K . : Derzhspozhyvstandart of Ukraine, 2006. – 39 p.

17. Capitalization of natural resources / [for co. Ed. doctor of sciences, professor, academician NAAS of Ukraine M.A. Hwsika] – K.: DU IEPPS NAS of Ukraine, 2014. – P. 107-117.

18. Constitution of Ukraine. Section 1. Article 13. [Electronic resource] President of Ukraine Petro Poroshenko. Official online representation. Access mode: <http://http://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>

19. Directive 2014/65 / EU of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on financial instruments markets, as amended by Directive 2002/92 / EC and Directive 2011/61 / EU (as revised) // Official Journal of the European Union [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.cbr.ru/StaticHtml/File/11141/MiFiD2.pdf>

20. Directive 85/611 / EC of 20 December 1985 on the coordination of laws, regulations and administrative provisions relating to collective investment in transferable securities (ICIs). [Electronic resource]. – Access mode: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_293

21. Regulation (EU) № 600/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 on markets in financial instruments and amending Regulation (EU) № 648/2012 Text with EEA relevance. [Electronic resource]. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32014R0600>